

ВПЛИВ СВІТОВОЇ ФІНАНСОВОЇ КРИЗИ НА ІНВЕСТИЦІЙНІ ПОТОКИ В УКРАЇНУ

Інвестування лежить в основі функціонування сучасної економіки: воно інтегрує інтереси і ресурси фізичних та юридичних осіб і держави для ефективного соціально-економічного розвитку. Залучення інвестицій, особливо іноземних, є найважливішим компонентом довгострокового розвитку країн. Зростання обсягів інвестицій, що надходять в країну, сприяє активізації зовнішньої торгівлі, забезпечує структурні зрушення в економіці України та поліпшує якісні показники на мікро- та макрорівнях.

Інвестиційна діяльність була, є й буде завжди вирішальним чинником усієї економічної політики держави. Без надійних капіталовкладень, гарантованих, перш за все, самим відтворювальним процесом, неможливо забезпечити створення і впровадження новітніх технологій, систем сучасної організації і управління товаровиробництвом і збутом продукції, розвиток ринкової інфраструктури, сучасної інформатизації суспільства тощо [1]. Це фундаментальні основи для забезпечення конкурентоспроможності національного товаровиробництва, без чого не може бути й успішної інтеграції нашої країни в європейське співтовариство. Таким чином, обсяг іноземних інвестицій є одним з показників, який характеризує ступінь інтеграції країни у світове співтовариство.

Проблематика міжнародного інвестування протягом останніх десятиліть займала провідне місце в економічних дослідженнях, що відображено в працях вітчизняних і зарубіжних економістів А. Бальцеровича, В. Беренса, О. Білоруса, І. Бланка, М. Бурмаки, О. Власюка, О. Гаврилюка, А. Гальчинського, В. Гейця, Б. Губського, Дж. Даннінга, Р. Камерона, Дж. Кейнса, Г. Климка, І. Лукінова, Д. Лук'яненка, Ю. Макогона, Р. Марковіца, Ф. Моділіані, О. Мозгового, Б. Панасюка, Є. Панченка, Ю. Пахомова,

А. Пересади, О. Плотнікова, М. Портера, А. Поручника, О. Рогача, В. Рокочої, В. Ростю, А. Рум'янцева, В. Сіденка, С. Соколенка, Дж. Стігліца, А. Тобіна, П. Тодаро, А. Філіпенка, У. Фішера, У. Шарпа та ін.

Метою цієї статті є висвітлення впливу світової фінансової кризи на інвестиційні потоки України, розглянути причини відпливу іноземних інвестицій та вітчизняного капіталу з економіки нашої країни.

Світова фінансова криза – серйозний виклик для української економіки. І квартал 2008 р. був ознаменований однією з найгостріших світових фінансових криз, яка розпочалася з масових відмов від повернення іпотечних кредитів у США наприкінці 2007 р. і розповсюдилася на всі світові ринки. Масштабні збитки фінансових установ разом із вкрай негативними макроекономічними показниками США викликали кризу ліквідності та відтік грошей з фондових ринків. Наслідком цього стало падіння майже всіх світових індексів. Не уникнувши цих негативних трендів, український ринок у першому кварталі перебував під впливом масового відтоку іноземних коштів. Інвестори конвертують гривню в іноземну валюту та масово йдуть з українського ринку. Це призводить до збільшення попиту на долари (а також на євро) і, як наслідок цього, – підривається курс гривні.

Таким чином відтік капіталу, будучи як негативним процесом, так і своєрідним індикатором нестійкого економічного стану та не найкращих умов для інвестування, вказує на раціональну поведінку вітчизняних та іноземних підприємців, які намагаються зберегти зароблені кошти, розмістити їх в кращих та стабільніших умовах, ніж це можна зробити в Україні.

Вивезення капіталів з вітчизняної економіки провадиться багатьма шляха-

ми з використанням безлічі схем. Канали відтоку капіталу з України добре відомі:

· *Надання неправдивих даних про розміри експортного виторгу.*

Неправдиве вказання прибутків від експорту досягається декількома засобами:

– заниження сум у рахунках-фактурах при експортних операціях;

– контрабандний експорт, прибутки від якого переводяться в закордонні компанії або на закордонні рахунки;

– здійснення експорту через офшорні дочірні підприємства за заниженими відпускними цінами, причому різниця між ними і ринковими цінами залишається в офшорній зоні.

Слабкість митного і прикордонного контролю у перші роки реформ полегшувала відтік капіталу через цей канал.

· *Завищення розмірів платежів по імпорту, у тому числі за допомогою фіктивних контрактів на імпорт товарів або послуг. За деякими оцінками, зазначені в контрактах ціни імпортованих продуктів набагато перевищують світові ціни.*

· *Фіктивна передплата за імпортними угодами. Це ще один із важливих каналів відтоку капіталу. Є багато прикладів, коли підприємства створюються винятково з метою оформлення імпортного контракту, на підставі якого банк надає значну передплату. Як тільки переказ коштів здійснюється, підприємство ліквідується.*

· *Цілий ряд операцій з рахунків руху капіталів в обхід установлених правил нерідко здійснюється українськими банками через кореспондентські рахунки закордонних банків [2].*

Тому, на нашу думку, розгляд відтоку капіталу з української економіки є на сьогодні актуальним, оскільки зупинення цього процесу може дозволити залучити додаткові інвестиційні ресурси у вітчизняні проекти, зміцнити внутрішні ринки та підвищити конкурентоспроможність національної економіки.

Точно виміряти величину відтоку капіталу доволі складно з багатьох причин. Основними джерелами інформації про відтік інвестиційних ресурсів залишаються платіжний баланс країни та експертні оцінки. Причому дані експертів-економістів суттєво різняться між собою.

Проаналізувавши статистичні дані можна зробити висновок, що вивезення капіталу за кордон з кожним роком зростає. На початку 2008 р. цей показник досяг свого максимального значення за останні роки і склав 6196,1 млн дол. США (рис. 1) [3].

При цьому певна частка коштів виведена з України завдяки використанню схем із залученням офшорних компаній. Так, на 01.07.2008 було вивезено прямих іноземних інвестицій з України до Кіпру в обсязі 5,8 млрд дол. США [3].

Поширення практики використання офшорних компаній та інших іноземних фінансово-банківських установ перш за все для приховування валютної виручки, виведення валютних коштів за межі України, а також легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, у тому числі шляхом продажу активів та проведення операцій за розрахунками з нерезидентами за неіснуючі

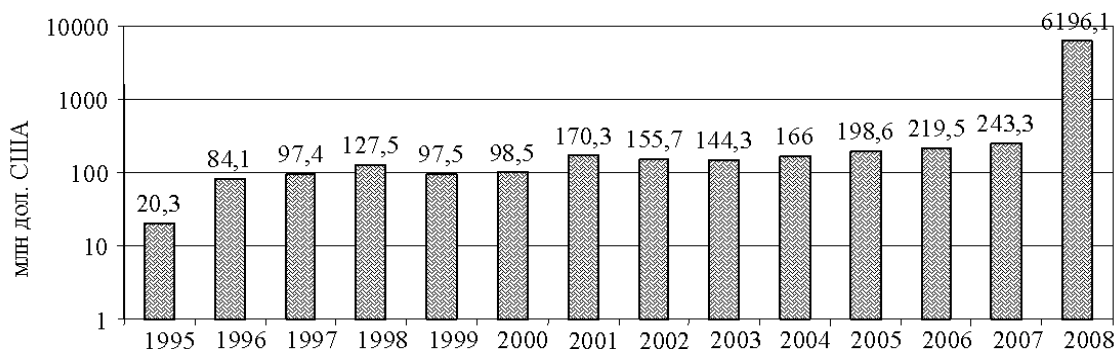

Рис. 1. Прямі іноземні інвестиції з України (на початку року)

послуги, слід розглядати як одну із загроз економічній безпеці держави.

За допомогою офшорних компаній досягаються дві взаємопов'язані мети. По-перше. Захист від належного оподаткування. По-друге. Отримання статусу найбільшого сприяння інвестуванню та вивезенню капіталу. Практика створення офшорних компаній передбачає ситуацію, коли власник підприємства з високим рівнем оподаткування або його представник може зареєструвати своє підприємство в іншій країні, де рівень податків значно нижчий.

Частина вивезеного тіншового капіталу пізніше повертається в країну у вигляді іноземних інвестицій. Нерідко надходження від нерезидентів у десятки разів перевищують їх реальну можливість інвестування. Більшість таких операцій здійснюється за участю фіктивних підприємств і фірм, розташованих в офшорних зонах.

Обсяг прямих інвестицій в економіку України з країн ЄС на 01.07.2008 становив 28,8 млрд дол. США, а з інших країн світу обсяг прямих іноземних інвестицій становив 7,6 млрд дол. США. Кіпр формально є одним з найбільших інвесторів в українську економіку і входить до першої трійки країн-інвесторів. На 01.07.2008 найбільші вкладення в Україну зробив Кіпр – 8,3 млрд дол. США [3].

Існує кілька пояснень такої ситуації: імідж Кіпру як європейської держави, надзвичайно низький податок на прибуток – для офшорних компаній він складає 4,25%. Важливо й те, що між Україною і Кіпром діє угода про уникнення подвійного оподаткування, за якою пасивні доходи (відсотки за банківськими внесками, дивіденди за акціями), отримані у нашій країні кіпрськими компаніями, оподатковуються в Україні.

Кіпр, безумовно, є не єдиною країною, через яку український капітал повертається у формі іноземних інвестицій. Є підстави вважати, що джерелом інвестицій з більшості країн-інвесторів значною мірою є капітал, нелегально вивезений з України. Це підтверджує низка чинників. По-перше, вивезений з України капітал має подолати найжорсткішу конкуренцію для виходу на світовий ри-

нок. Навпаки, тим, хто зумів створити капітал в Україні, реінвестувати його «вдома» значно легше. По-друге, в Україні може бути забезпечена незрівнянно висока норма прибутку. По-третє, реінвестування «під прикриттям» іноземних інвестицій може створити значно вищі гарантії для капіталу [4].

На наш погляд, припливу в Україну приватного національного та іноземного капіталу перешкоджають такі фактори, як:

- макроекономічна нестабільність, що великою мірою є наслідком політичної нестабільності, породжує непевність стосовно майбутнього прибутку від інвестицій в Україну;

- нестабільність правового середовища в Україні. Така нестабільність серйозно турбує інвесторів, особливо коли законодавство зачіпає вже існуючі капіталовкладення.

- відсутність в Україні належного клімату для формування внутрішніх інвестицій та недостатня робота контрольних і правоохоронних органів;

- недовіра до банківської системи сприяє переказу заощаджень закордон;

- високий рівень інфляції. Найпростіший і найдійовіший метод зниження інфляції – це нарощування товарної маси, але не за рахунок імпорту, як це мало і має місце в Україні, а за рахунок зростання товарної продукції українських компаній [5];

- криміналізація економіки і корупційованість влади;

- неврегульованість відносин власності;

- протиправні дії державної бюрократії, бюрократична корупція на регіональному та місцевому рівні;

- недосконалість законодавчої бази, особливо у сфері оподаткування, що сприяє ухилянню від сплати податків, а перерахування коштів закордон дозволяє легко приховувати їх від податкових органів. Відсутність чи невідповідність чинних законів не прямої дії у співвідношенні одне до одного, застарілі підзаконні акти;

- надлишки грошей та одночасна відсутність об'єктів для вкладення коштів, що відповідають інтересам інвесторів;

– у деяких випадках приватизація створила можливості для керівників підприємств відчужувати активи, що знаходяться у їх віданні, і приховувати отриманий виторг за кордоном;

– ще однією причиною різкого відтоку коштів, опосередковано може бути нечуване зростання інвестицій в Україну, що спостерігалось в попередні роки. Зараз же іноземні компанії репатріюють прибуток, отриманий з вкладених грошей.

Наведений рейтинг причин відтоку капіталу підтверджується теоретичними і аналітичними дослідженнями сучасних економістів.

На сьогоднішній день українською владою провадяться заходи щодо зупинення вивозу капіталів за кордон. Але ці заходи мають більш адміністративний характер (закриття окремих каналів вивозу), що найефективніше перешкоджає втечі капіталів, але масштабний відтік капіталів з його законними методами можна спинити лише шляхом економічного регулювання, тобто усунути об'єктивні причини цього явища.

Зважаючи на вкрай негативні політичні (криза влади, розкол політичної еліти, зростаюча поляризація країни за низкою фундаментальних ознак) та економічні (відсутність низки обов'язкових законодавчих умов ефективності бізнес-середовища та інвестування, неефективна податкова політика, критично низький рівень захисту внутрішнього ринку) умови життєво необхідною є консолідація провідних політичних сил навколо ключових завдань стабілізації економічного розвитку, створення умов для забезпечення його нової якості, впровадження першочергових структурних реформ, наближення у такий спосіб до копенгагенських критеріїв членства у Європейському Союзі, адже Україна має потенціал, який слід розвивати.

Сьогодні важливою умовою подолання недоліків сучасного соціально-економічного стану України більшістю вчених-економістів і практиків визначено забезпечення залучення Україною розширених потоків іноземного капіталу.

При цьому необхідно створювати пільгові умови інвесторам, що здійснюють інвестиційну діяльність у найбільш важливих для задоволення суспільних потреб напрямках, насамперед:

- у соціальній сфері;
- технічному і технологічному вдосконаленні виробництва;
- створенні нових робочих місць для громадян, які потребують соціального захисту;
- реалізації інноваційних проектів;
- впровадженні відкриттів і винаходів, в тому числі:
 - в агропромисловому комплексі;
 - в реалізації програм ліквідації наслідків Чорнобильської аварії;
 - у виробництві будівельних матеріалів;
 - в галузі освіти, культури, – охорони навколишнього середовища і здоров'я.

Для ефективного подолання відтоку капіталу з України та підвищення конкурентоспроможності національної економіки, на наш погляд, слід поєднати економічне реформування, яке поступово повинне стабілізувати внутрішній інвестиційний клімат в країні та дати змогу українським капіталам працювати на вітчизняну економіку, та адміністративні заходи, які закрийють можливі шляхи для зловживань і одиничних вивезень коштів за кордон.

Список використаної літератури

1. Галась О.І. Інвестиційні ризики у міжнародній інвестиційній діяльності / О.І. Галась // Економіка: проблеми теорії та практика. 2007. – Вип. 222. – Т. IV. – С. 877–887.
2. Іноземні інвестиції в Україну: динаміка та структура // www.niss.gov.ua/Table/Stol15/002.htm
3. Державний комітет статистики України // <http://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Міністерство внутрішніх справ України // <http://mvs.gov.ua/>
5. Порошенко П. Українська економіка напередодні світової рецесії // Економічна правда: 11.09.2008.